

Otto Nordenskjöld ja postimerkit etelänavalla

Antarktis käsittää Etelämantereen ja sitä ympäröivät etelänapa-alueen saaret. Muutamat valtiot ovat tehneet alueella valtauksia, mutta vaatimuksia ei ole tunnustettu kansainvälisissä sopimuksissa. Neljä valtiota on julkaissut ja julkaisee edelleen antarktisen alueen postimerkkejä.

Otto etelässä ja eno pohjoisessa

Norjalainen Roald Amundsen on Antarktiksien tutkimusmatkailijoista tunnetuimpia. Hän pääsi retkikuntansa kanssa ensimmäisenä maantieteelliselle etelänavalle vuonna 1911 ja voitti brittiläisen Robert Scottin kilpajuoksussa noin kuukaudella. Amundsen on kuvattuna postimerkillä ensimmäisen kerran vuonna 1947 Norjassa.

Vuonna 2002 ilmestyneissä Ruotsin vihkopostimerkeissä on aiheena tutkimusmatka, jonka Otto Nordenskjöld teki vuosina 1901–03 Antarktikselle. Kummassakin merkissä on matkalla käytetty Antarctic-laiva.

Yksi tätä ennen Antarktista tutkineista oli ruotsalainen geologi ja maantieteilijä Nils Otto Gustaf Nordenskjöld. Hän lähti retkikuntineen lokakuussa 1901 Göteborgista *Antarctic-*

parkkilaivalla Buenos Airesin ja Falklandin-saarten kautta etelään.

Ennen Etelämannerta laiva kävi tammikuun 1902 alkupäivinä vielä Eteläisillä Shetlandin-saarilla ja niiden havaintoasemalla. Nordenskjöld kirjoittaa kirjassa *Antarctic. Två år bland sydpolens isar* (1904), että sieltä lähetettiin viimeiset kirjeet ja sähkösanomat.

Alkuperäisenä tarkoituksena oli, että *Antarctic*-laiva noutaisi miehet takaisin paluumatkalle vuoden 1903 alussa. Eteläisellä pallonpuoliskolla on silloin kesä. Laiva kuitenkin tuhoutui jäihin.

Retkikunnan jäsenet pääsivät lähtemään Etelämantereelta erilaisten vaiheiden ja talven jälkeen vasta marraskuussa. Heidät haki argentiinalainen *ARA Uruguay* -korvetti, jossa *ARA* tarkoittaa Argentiinan tasavallan armadaa. Argentiina julkaisi kolme muistopostimerkkiä vuonna 2003, kun pelastusoperaatiosta tuli kuluneeksi 100 vuotta. Laiva on nykyään museona.

Miehet pyydystivät jäätiköillä ollessaan suuren määrän pingviinejä ja myös hylkeitä ruuaksi ja muihin tarkoituksiin. Jääkarhuja Antarktiksella ei ole, vaikka sanan alkuperä on kreikan kielen karhua tarkoittavassa *arktos*-sanassa.

Nordenskjöld kertoo kirjassaan, että pingviinilihasta tehtiin aluksi keittoa. Toisena talvena muut ruokavarat kävivät vähiin, ja pingviinikeitosta tuli pääasiallinen ruoka.

Vaihtelun saamiseksi lihanpaloja alettiin paistaa margariinissa. Kun tätäkin oli enää niukasti jäljellä, tarkoitukseen jouduttiin käyttämään pingviinirasvaa ja lopulta hylkeentraania.

Otto Nordenskjöld on muun muassa Grönlannin postimerkillä vuonna 2009. Norden-skjöldin jäätikö on Etelä-Georgian ja Eteläisten Sandwichsaarten merkillä vuonna 2017.

Pohjoisnapatutkija A. E. Nordenskiöld oli etelänapatutkija Otto Nordenskjöldin eno ja marsalkka Mannerheimin tädin aviomies. Ruotsin ja Brittiläisen Antarktiksien postimerkit ovat vuodelta 1973 ja Nigerin vuodelta 2014.

Nordenskjöldin eno, Suomessa vuonna 1832 syntynyt Adolf Erik Nordenskiöld oli niin ikään napatutkija. Hän työskenteli maapallon vastakkaisella puolella ja teki tutkimusmatkoja arktisella alueella. Käyttämistään laivoista ovat Suomen postimerkeillä parkkilaiva *Vega* ja höyrylaiva *Sofia* vuosina 1998 ja 2008.

Rossinmaan lisäpainamat

Neljä maata on julkaissut erityisiä postimerkkejä antarktisia alueita varten. Uusi-Seelanti on yksi näistä maista.

Uuden-Seelannin aluevaatimus Antarktikselta on 50 asteen sektori, joka on nimeltään Rossinmaa. Vuodesta 1957 alkaen ilmestyneissä postimerkeissä lukee *Ross Dependency*. Nimen taustalla on brittiläinen tutkimusmatkailija James Ross.

Tätä ennen oli jo ilmestynyt postimerkkejä käytettäväksi kahdella tutkimusmatkalla Rossinmaalle. Ensimmäisen näistä teki brittiläinen Ernest Shackleton vuosina 1907–09 *Nimrod*-nimisellä laivalla. Hiilen säästämiseksi laiva hinattiin alkumatka Uudesta-Seelannista Etelämantereelle. Tarkoituksena oli perustaa tukikohta Kuningas Edward VII:n niemimaalle, mutta jäästeiden takia maihin jouduttiin nousemaan toisessa kohtaa.

Australian Antarktiksien laivasarjan 15 sentin postimerkkiin oli tarkoitus tulla Nimrod, jota Shackletonin retkikunta käytti vuonna 1907 alkaneella matkalla. Merkkiin tuli erehdyksessä toinen laiva, ja korjattu painos ilmestyi runsaan vuoden päästä vuonna 1981.

Matkan tukemiseksi Uusi-Seelanti julkaisi yhden pennyn postimerkin tilapäisen postitoimiston käyttöön. Merkissä on matkan alkuperäisen suunnitelman mukaisesti lisäpainama King Edward VII Land.

Ensimmäinen erä postia tuli Uuteen-Seelantiin, kun hinaaja *Koonya* palasi takaisin satamaan. Uuden-Seelannin Te Papa -kansallismuseon internetsivuilla kerrotaan, että leimasimia oli yksi, ja postilähetyksillä tunnetaan noin kuutta eri päivämäärää.

Aiemmin mainitulle Robert Scottin johtamalle vuosien 1911–12 naparetkelle julkaistiin kaksi postimerkkiä, joissa on

kaksirivinen lisäpainama Victoria Land suuraakkosin. Näistä puolen pennyn arvo on *Michel*-luettelossa 1000 euroa eli melkoisen paljon.

Rossinmaan kolmen tutkimusmatkamerkin julkaisemisessa ja etenkin käytössä oli epäilemättä mukana filateelisia vaikuttimia. Asia voidaan toisaalta nähdä niinkin, että ilman filatelisteja moni oman aikansa autenttinen dokumentti olisi jäänyt tässä ja monessa muussakin tapauksessa syntymättä.

Lisää Antarktis-postimerkkejä

Uuden-Seelannin lisäksi Australia, Iso-Britannia ja Ranska julkaisevat postimerkkejä antarktisia alueita varten. Australian merkeissä lukee *Australian Antarctic Territory*, ja niitä on ilmestynyt vuodesta 1957 alkaen. Merkit ovat käypiä myös Australiassa. Kuulin tästä kauan sitten opintomatalla Australiassa, ja leimautin hyvän määrän merkkejä Canberran pääpostitoimistossa.

Ison-Britannian julkaisemissa merkeissä lukee *British Antarctic Territory*, ja niitä alkoi ilmestyä vuonna 1963. Territorion internet-sivuilla kerrotaan, että alueella toimii neljä postitoimistoa kesäaikaan.

Ranskan vuodesta 1955 julkaisemissa merkeissä lukee *Terres Australes et Antarc-tiques Françaises*. Se on merentakainen territorio, jossa on napa-alueen lisäksi saaria eri puolilla Intian valtamerä. *Terres australes* eli eteläiset alueet käsittävät muun muassa saaria Afrikan mantereeseen ja Madagaskarin saaren välissä.

TAAF-merkit ovat olleet vuodesta 2002 euromääräisiä. Euroarvo oli jonkun aikaa jo sitä ennenkin frangien rinnalla merkkiin lisättyä. Suomessa kahden valuutan postimerkkejä ei julkaistu mutta Ahvenanmaalla kyllä. Onkohan kellään kokoelmaa tällaisista ”esieuroajan” merkeistä?

Tilivaluuttana euro oli ollut käytössä jo kolmen vuoden ajan.

Kokoelma polaarifilateliasta

Napaseutuposti on oma filatelian alueensa. Antarktis-kokoelmaan voi ottaa edellä mainittujen postimerkkien lisäksi alueella käytettyjä postileimoja, postilähetyksiä etelänapa-alueen ja muun maailman välillä, sekä muuta aineistoa. Polaaripostissa on kohteita, jotka sopivat myös laiva- tai lentopostikokoelmaan.

Chilen postimerkissä on maan vaatima alue Antarktikselta. Tekstissä mainittu *Deception Island* kuuluu alueeseen. Falklandinsaarten merkissä on kaksi valkokulmapingviiniä. Argentiinan sotalaivaston Uruguay nouti Otto Nordenskjöldin retkikunnan Etelämantereelta vuonna 1903. Merkit ovat vuosilta 1947, 1952 ja 2003.

Otto Nordenskjöldin tutkimusmatkasta on www.exponet.info-virtuaalinäyttelyssä viiden kehyksen kokoelma, jossa on runsaasti postilähetyksiä kumpaankin suuntaan.

Kokoelman on laatinut Jiří Kraus, ja tekstitys on tšekin kielellä.

Brittiläinen alan yhdistys *Polar Postal History Society of Great Britain* kertoo internetsivuillaan postikortista, jonka Nordenskjöld lähetti sisarelleen. Kortti on frankeerattu Falklandinsaarten postimerkillä, leimattu siellä huhtikuussa 1902 ja saapunut kuukautta myöhemmin Tukholmaan.

Polaarifilatelian lähdekirjallisuudessa keskeinen lienee noin 200-sivuinen *Essence of Polar Philately. An Encyclopedia of Polar Philately* (2008). Sen on kirjoittanut Hal Vogel ja julkaissut *American Society of Polar Philatelists*.

Huvimatkailua jäätiköllä ja nojatuolissa

Kansainvälisen sopimusjärjestelmän mukaan Etelämanner on tarkoitettu vain rauhanomaisiin tarkoituksiin kuten tieteelliseen käyttöön. Myös Suomella on ollut vuodesta 1989 alkaen alueella tutkimusasema. Se on nimeltään Aboa, ja siellä työskennellään vain kesällä, jolloin pakkasta on yleensä enintään 20 miinusastetta.

Antarktis on myös matkailukohde. Sinne tehdään laivaristeilyjä, kiertolentoja, ja maihinkin voidaan nousta joissakin kohtaa.

Suosituimpia turistipaikkoja on hevosenkää muistuttava Deception Island. Saaren alla on toimiva tulivuori, joka tarjoaa kävijöille lämpimiä uimavesiä. Sen nimi ”pettävä saari” on osuva, sillä kraatterijärvelle johtava salmi on tuulinen, ja aivan sen keskellä on vedenalainen kari.

Deception Island on kuvattuna muun muassa Falklandinsaarten yhdessä shillinki-merkissä vuonna 1938. Sarjan joitakin muita arvoja on julkaistu Eteläisten Orkneysaarten punaisella lisäpainamalla.

Jonkun lajin matkailua on myös Antarktispstimerkkien keräily ja tutkiminen. Aivan tämä ei taida korvata paikan päälle menemistä ja napa-alueen jäisten olosuhteiden kokemista.

Jos on matkailu kallista ja hankalaa, niin on toisaalta myös polaarifilatelisen kokoelman rakentaminen. Saarten sijainnin ja muun maantiedon tuntemisesta on napaseutukeräilyssä hyötyä. Google Maps -karttapalvelu on tässä suureksi avuksi.

Julkaistu: *Filatelisti* 6/2022

Iso-Britannia, Australia, Ranska ja Uusi-Seelanti julkaisevat postimerkkejä antarktisia alueita varten. Rossinmaan merkillä ovat tekstissä mainitut tutkimusmatkailijat Shackleton ja Scott. Merkit ovat vuosilta 1963, 1957, 1976 ja 1957.